

ja, sklona internacionalizaciji (posebno amerikanizaciji: Coca Cola, hamburgeri, Duty free shopovi i sl.) pridonose tom gubljenju identiteta većih i manjih gradova na Jadranu.

Službe zaštite kulturne baštine nisu još dovoljno uočile taj problem niti razvile način njegovog uspješnog rješavanja.

BILJEŠKE:

1. D. Kečkemet: Mali gradovi na Jadranu. Razvojna, funkcionalna i estetska analiza. Filozofski fakultet Zadar – OOUR prirodoslovno-matematičkih znanosti i odgojnih područja u Splitu. Radovi, Split 1983/84, str. 123-155.
2. A. Chastel: Pojam baštine. Pogledi, 18, Split 1988, br. 3-4, str. 3-4.
3. Isto, str. 716.
4. Isto, str. 722.
5. Z. Kolacio: Izgubljene vrijednosti. Pomorski zbornik, sv. 19, Rijeka 1981.
6. D. Kečkemet: Arhitektura u primorskom krajoliku – suvremena kriza graditeljstva. Pomorski zbornik, sv. 21, Rijeka 1983.
7. D. Kečkemet: Turistička arhitektura u jadranskom krajoliku i povijesnoj urbanoj sredini. Pomorski zbornik, sv. 27, Rijeka 1989.
8. Zanimljiv je primjer otvaranja Visa i Lastova stranim turistima. Oduševljava se ekonomskim prosperitetom stanovništva, što će uslijediti razvitkom turizma (gotovo isključivo inozemnoga gosta), a ne uočavaju se i negativne strane tog poteza (bez prethodnih razrađenih i strogo primjenjivanih direktivnih urbanističkih planova): divlja "odobrena" izgradnja namijenjena turistima, društvena i privatna, koja će više oduzeti nego pridonijeti dosadašnjem identitetu naselja, daljnje napuštanje ribarstva, maslinarstva, vinogradarstva (a turizam je vezan uz to više nego uz uvezenu standardnu ishranu), društvena i moralna izmjena karaktera i osobina stanovništva, koje će izgubiti pozitivne regionalne i lokalne osobine i vrijednosti, a ipak neće dobiti one europske.
9. D. Kečkemet: Uloga turizma u humanizaciji i dehumanizaciji ljudskog prostora. Humanističke vrijednosti turizma. Zbornik radova, I. jugoslavensko savjetovanje, Zagreb 1977.
10. Najnoviji prodor McDonaldsovih hamburgera dat će daljnji prilog amerikanizaciji našeg ugostiteljstva i gubljenju onog tradicionalnog.

Pomorski zbornik, 28, Rijeka 1990, str. 507-526.

BRAČKE BUNJE

Prepoznatljive značajke neke regije ovise o više različitih prirodnih i društvenih čimbenika: o zemljopisnom području, klimatskim uvjetima, o osebujnostima tla, o obradivim površinama, o lokalnom građevnom materijalu, o žiteljima toga područja, o njihovom pretežnom bavljenju i proizvodnji, o povijesnoj prošlosti, o tradiciji života, o urbanizaciji ili ruralizaciji na tom području i, konačno, o očuvanosti ili nestajanju svih tih značajka.

Jadranski primorski krajolik ima znatan dio tih zajedničkih značajki, onaj obalni i onaj otočki, uglavnom mediteranskog obilježja. Ipak svaka podregija ima i svoje osebujne značajke. Tako je obalni dio donekle različit od otočkoga, osobito u pogledu stanovništva i njegovih tradicija; zatim područje istarskog poluotoka, područje sjevernog Primorja, područje srednje Dalmacije, posebno otočja, i područje južne Dalmacije. Veći gradovi, poput Rijeke, Zadra, Splita i Dubrovnika, svojom su urbanizacijom presudno djelovali i na šire okolice; nešto manje gradići na obali i na otocima.

Otok Brač je umnogome prirodnim i društvenim značajkama srodan ostalim istočnojadranskim obalnim i otočkim područjima, posebno ostalim srednjodalmatinskim otocima Šolti, Hvaru, Korčuli, Visu i drugima, ali ima i neke osebujne značajke kojima se donekle i razlikuje od njih.

Na otoku Braču nema većih i vremenski trajnijih urbanih naselja, kao što su Hvar i Korčula npr. na istočnim otocima. Bračko je žiteljstvo sve do početka šesnaestoga stoljeća živjelo i privređivalo u unutrašnjosti otoka, a tek su se zatim razvili neveliki obalni gradići. To je uvjetovalo pretežnu stočarsku privredu na otoku, zatim poljoprivredu uglavnom masline i vinove loze, konačno i pomorstvo. Iako je imao svoju komunu, sa sjedištem u kopnenim Nerežišćima, otok Brač je uvijek imao prevladavajuće stočarsko i poljoprivredno obilježje – što je bilo presudno i za brojnu rasprostranjenost bunja, o kojima ćemo govoriti. Od posebnog je značaja bilo intenzivno sađenje i obrađivanje vinove loze u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća, kada se zbog bolesti vinograda u

drugim vinorodnim zemljama dalmatinsko, a posebno bračko, vino izvozilo u ostalu Europu.

Čovjek stvara svoj krajolik životom i radom u njemu, ali isto tako krajolik uvjetuje ljudski život i rad u njemu. Ta međusobna povezanost presudna je za proučavanje čovječjeg boravka i rada u određenom krajoliku. U suvremenom urbaniziranom i merkantiliziranom životu sve se više ta veza čovjeka i krajolika gubi, a zamjenjuje je veza čovjeka i grada, kao i ona složenija čovjeka i nacije, odnosno, zahvaljujući razvijenim informativnim medijima, čovjeka i ostaloga svijeta.

Brački je krajolik u svom većem dijelu, osim uz naselja i turističke položaje, uglavnom još dobro sačuvao svoj tradicionalni prirodni krajolik, a donekle i obilježja čovječjeg udjela u njemu.

Pretežno krševito tlo, s dobrom ali škrtom zemljom, uvjetovalo je uglavnom uzgoj masline i vinove loze, a predjeli krša oskudnog biljem, prekrivenog makijom i šumarcima česmne i bora, tradicionalno razvijeno stočarstvo, koje ipak sve više nestaje.

Da bi mogao obrađivati škrtu zemlju otočanin ju je morao osloboditi obilja kamenja, većeg i manjeg, nanoseći taj kamen na brojne gomile u vlastitome polju. One su najčešće slične predpovijesnim grobnim gomilama, *mogilama*, kojima otok Brač također obiluje. Zbog intenzivne sadnje vinove loze u drugoj polovici prošloga stoljeća obrađen je veliki dio Brača, osobito onaj bliži obali, pa je taj ispunjen mnogobrojnim, više desetaka tisuća takvih većih i manjih gomila. Danas su, nakon pošasti filoksere i na ovom području na prijelazu stoljeća, vinogradi nestali, ali su ostale bezbrojne gomile kao dojmjljiva svjedočanstva rada i truda nekada brojnijeg žiteljstva otoka, od kojeg se većina bavila baš uzgojem vinove loze i masline. Uklanjanjem toga kamenja s obradivih površina, a radi sprečavanja da ih stoka uništava, kao i radi nužnog povezivanja tih obradivih predjela s naseljima, građeni su i poljski puti omeđeni zidovima građanima "usuho", pa su i oni pružili osebujnu sliku tim otočkim predjelima. Danas, kada je umnogome nestalo biljnog pokrova, onog obradivog, ali uslijed čestih požara i onog zaraslog makijom i drvećem, ostali su još vidljivi ti zidovi i te gomile, dajući cijelom krajoliku osebujan jedinstveni pečat.¹

Poljske kućice od suhozida, *bunje*, toliko su slične gomilama i ogradnim zidovima da se često među njima jedva raspoznavaju. I one pridonose osebujnoj slici bračkog krajolika, pa zavređuju posebnu pažnju kao nedjeljivi dio tog prirodnog okoliša, ali i kao vrlo zanimljive primitivne građevine, jedinstvene u povijesti arhitekture, ne samo u nas, nego i u svijetu.

Bunje na otoku Braču zovu i *kućice*, a inače ih u nas zovu i *poljariće*, *ćemerice*, *kućerice*, *pudarice*, na Hvaru *trimi* ili *trini* i *jame*, a u Istri *kažuni* ili *kažete*, *casite*, *casette* ili *casone*.

Porijeklo naziva *bunje* nije potpuno jasno. Često je, pa i na Braču, *bunja* naziv za presvođenu jamu. Neki smatraju da potječe od talijanske riječi *bugna*, tj. *košara*, drugi od naziva *jame* ili *pećine*, zatim od *košnice* (*bugno*), kao i od rupe za golubove, ili od rupe u zemlji za hvatanje zvjeri. Neki naziv *bunja* nalaze u jamama zemunicama u Panoniji, po kojima bi i Bunjevci bili nazvani. U Kninskoj krajini tako se nazivala pokrivena jama korištena kao sklonište stočara. Albanci kolibu zovu *bun* i *ban*.²

Navedimo da na Braču postoji i više lokaliteta toga imena što ih spominje Petar Šimunović u otočkoj toponimiji.³

U nas su bunje, usuho zidane kupolasto nadsvođene poljske kućice, rasprostranjene samo u nekim područjima: na Braču, Hvaru, obilno u pozadini Šibenika, rjeđe na Cresu, u zaleđu Rijeke, u istočnom dijelu Pelješca i u Župi, južno od Dubrovnika, a u razvijenijem obliku obilno u jugozapadnom dijelu Istre pod nazivom *kažuni*.

Jednake ili slične primitivne građevine kružnog (rjeđe kvadratnog) tlocrta, nadsvođene jednostavnom stožastom kupolom, nalazimo od zapadnog Sredozemlja, pa sve do Velike Britanije, Irske i Skandinavije; na Istoku u Anadoliji. Na Kreti se sreću pod nazivom *tholosi*, na Sardiniji su *nuraghi*, a naročito su poznati razvijeni oblici takvih gradnji zvanih *trulli* u južnoj Italiji, u Pugliji između Barija i Brindisija.

Početak gradnje bunja teško je utvrditi jer se ta malena, usuho građena kućica, nije mogla sačuvati tisućljećima, a kasnije su bunje jednako građene, od neobrađenog kamena, bez ikakvih stilskih ili ukrasnih značajki, da bi im se moglo odrediti vrijeme nastanka. Ipak rijetki arheološki nalazi nekih njihovih ostataka, uz ostale nađene predmete u njima, svjedoče da su bile građene i u pretpovijesno doba.

Međutim, zbog najprimitivnijeg načina gradnje, bez posebnog alata osim ljudskih ruku i bez obrađivanog građevnog materijala, osim u polju nađenog i neobrađenog kamenja, može se zaključiti da je to bila prva nastamba pretpovijesnog čovjeka kada je, u kameno doba, izišao iz špilje kojom se do tada koristio za stanovanje, i to u krševitim predjelima koji su obilovali kamenom i oskudijevali drvetom a da bi mogao graditi kolibe.

Neki arheološki nalazi i isprave potvrđuju mišljenja o gradnji i korištenju bunja u neolitiku.

Najbolji poznavatelj prošlosti Brača Andre Jutronić, pišući o bračkim bunjama, veli:

“Kad su stanovnici naše jadranske obale počeli graditi bunje, nema nikakvih podataka. Vjerojatno je to bilo još u preistorisko doba. Međutim, na Braču iz tih vremena nema nikakvih sačuvanih građevinskih ostataka. Neolitski, kao i drugi kasniji nalazi mogu potvrditi da je Brač bio u to doba naseljen...”⁴

Drugdje isti autor veli da se porijeklo bračkih bunja ne da utvrditi. Vjerojatno su uvezene iz prednje Azije, a potječu iz prapovijesnih vremena.⁵

I povjesničar je otoka Brača Dasen Vrsalović pretpostavljao da bi tip bunje na otoku bio pretpovijesnog porijekla.⁶

Mirko Miličić, proučavatelj pučkoga graditeljstva u Dalmaciji, smatra da su doseljeni Slaveni tradiciju gradnje bunja prije primili od starosjedilaca Ilira, nego od Rimljana na tome tlu.⁷

Da se u pretpovijesno doba u našim krajevima stanovalo u bunjama tvrdio je još 1925. Ćiril M. Iveković, dokazujući da su najstarije bunje bile razvijenije od kasnijih, da su građene u skupinama i ograđivane ogradama što su tvorile dvorišta.⁸

Marijana Gušić i Šime Batović smatraju bunje prvim stambenim građevinama u našim krajevima,⁹ dok Mate Suić u ilirskoj civilizaciji naših krajeva, uz primitivne stambene zgrade pravokutne osnove smatra i one kružne osnove.¹⁰

Nedavno je i Jadran Kale dokazivao tradiciju da su u nas bunje služile za stanovanje. To dokazuje citatom iz jedne splitske isprave koja spominje udomljavanje jedne žene 1258. godine u *bugni* i u drugoj ispravi istog splitskog kaptola gdje se spominju *bugne* kao dijelovi gradskih građevina. U tim slučajevima nisu bunje bile osamljene poljske kućice, nego nadstvođene manje prostorije. U mjestu Hvaru nazvana je u 18. stoljeću jedna ulica *Ulica bunja*, a i na još nekim položajima u mjestu spominju se u starijim ispravama *bunje*, što se nije odnosilo na poljski tip bunja, nego na svaku manju nadstvođenu zgradu ili prostoriju.¹¹ Ćiril Iveković spominje pučku predaju da su bunje u polju gradili hajduci i stanovali u njima, a Andre Jutrović da se u njima zaklanjalo bračko stanovništvo u vrijeme Drugog svjetskog rata. T. Stepinac Fabijanić navodi da se u istarskim kašunima boravilo u vrijeme berbe grožđa i pečenja rakije. Jadran Kale, raspravljajući o mogućnosti stambene upotrebe bunje u našim krajevima u starijem kamenom dobu, opisuje nekoliko primjera bunja s više prostorija na Hvaru, kod Tkona, kod Vodića, na Žirju.¹²

Jednu od najstarijih u nas poznatih bunja namijenjenih ne skloništu nego stanovanju opisao je Ćiril Iveković. Zvana je “Šuplja gomila”, u Bilicama kod Šibenika, ali je četvrtastog tlocrta, iznutra 3,5 x 1,8 m, a

visine zidova tek 1 m. Pod je taracan neobrađenim pločama; ima udubinu u zidu kao ormarić.¹³

Zgrada okrugle osnove, pokrivena kupolom, razvijala se u srednjem vijeku i kasnije u većim, osobito crkvenim građevinama; tako u ranoromaničkim crkvicama i crkvama Sv. Donata i Sv. Krševana na Krku, Sv. Nikole kod Zadra, Sv. Trojice u Splitu, Sv. Donata u Zadru, a u novije vrijeme sve do Meštrovićevog Doma likovnih umjetnosti u Zagrebu. I Meštrovićev obiteljski mauzolej u Otavicama, četvrtasta građevina s kupolom, mogla je biti nadahnuta bunjama područja šibenske Zagore. Tako su građevine kružne osnove, pokrivena kupolom, postale jedno od obilježja hrvatske arhitekture na obali.¹⁴

Posebno je uočljiva sličnost starijih apsida i na kasnije dograđivanim crkvicama, polukružne osnove, s polukupolastim krovom prekrivenim kamenim pločama.

Gradnja nadstvođenih manjih kružnih građevina s pseudokupolom rasprostranjena je velikim dijelom Europe, zapadne Azije i sjeverne Afrike, od najstarijih vremena nadalje.

Grobnice kružne osnove, građene usuho, zvane *tumulusi*, nalazimo u grčkoj antici, ali su zacijelo još starijeg egipatskog porijekla. Slične su bile i etrurske grobnice, a kupola, kao osnovna graditeljska značajka takvog tipa građevine, razvijala se dalje, sve do velebne kupole rimskog Pantheona ili splitskog Dioklecijanovog mauzoleja.¹⁵

Primitivni oblik bunje nalazimo čak i u ledenim *igluima* Eskima na Sjeveru.

“Bez obzira da li je riječ o arheološkim nalazima ovih građevina, kao što su *tholosi* ili *nuraghi* ili o kućicama novijeg datuma, tehnika njihove izgradnje i arhitektura su istovjetne: građene su u suhozidu, imaju kružni tlocrt i krov u obliku neprave kupole. Vrlo često ponavljaju i neke posebnosti, kao na primjer volta ili ukrasni kamen – u funkciji nadvoja – iznad ulaza. Izgradnja je uvjetovana obiljem raspoloživog kamena u kraškom podneblju koje oskudijeva drvom kao građevnim materijalom.” (C. Donato)¹⁶

Osim pretpovijesnih i antičkih *tholosa*, u istočnom su Sredozemlju, osobito poznate malene poljske građevine, srodne bunjama, na Sadriniji zvane *nuraghi*; na otoku Panteleriji pretpovijesni *sesi*, a na Mallorci megalitski *talayotesi*. Još u pretpovijesti grade se takve bunje u Portugalu, Andaluziji, Alžiru, pa i na Balkanu u Bugarskoj, kao grobnice (*tholoia*).¹⁷

Slične građevine kasnije srećemo i u Francuskoj, posebno u Provanzi, pod nazivima *cabanes* i *borie*, a u Španjolskoj Kataloniji pod nazivom *barracas*. U talijanskoj pokrajini Liguriji to su *casella*, *casela*, *casellone*, *cabanna*, *supenna*, *tana* i *casui*.¹⁸

Najpoznatiji i najrazvijeniji tip takve građevine kružne osnove i stožastog krovšta bez sumnje su *trulli* (*trullosi*) u južnoj talijanskoj pokrajini Apuliji. Namijenjene su stanovanju, a građene su u skupinama, u naseljima. Središte tih *trulla* je naselje Alberobello, gdje oni predstavljaju i istaknutu turističku privlačnost. Redovito su u skupinama po tri ili četiri kružne građevine, znatno veće od onih poljskih. Svaka prostorija ima svoju kupolu prekrivenu kamenim pločama. Njihovi se kameni zidovi boje u bijelo, dok kameni pokrov ostaje neobojen, osim završetka krova. Služe za stanovanje, ali i kao spremišta, trgovine, pa čak i crkvice. Za razliku od ostalih bunja, oni imaju vrata i prozore. Često su ukrašeni kipovima, križevima ili slikama.¹⁹

U nas su se bunje gradile isključivo na primorskom – obalnom i otočkom – krasu, i to ne posvude, a negdje posebno obilno.

Najrazvijeniji oblik takve poljske kućice kružne osnove s kamenom pseudokupolom, a ujedno i najintenzivniju izgradnju, nalazimo u Istri. To su istarski *kažuni* koji, za razliku od bunja u ostalim našim krajevima, osim unutrašnjeg svodnog imaju i završni pokrov od kamenih ploča za odvod vode, također koncentričnog sloja kamenih ploča koje, dok one svodne više nemaju svrhu zaštite od kiše.

Istarski su *kažuni* u više navrata znanstveno istraživani i objavljeni.²⁰ Tullio Vergerio je 1980-1992. odredio položaje i obilježio oko tisuću istarskih *kažuna*.²¹

Iscrpno proučavanje veće grupe znanstvenika sa suradnicima na položajima u Istri urodilo je 1994. obimnim djelom "Le casite", koje je 1996. objavljeno i u hrvatskom prijevodu pod nazivom "Kažuni", u organizaciji Luciana Laga.²²

"Oblikom i građom izvanredno prilagođeni mediteranskom krajoliku, ovi kažuni predstavljaju jedinstvena suhozidna zdanja umetnuta u polja, vinograde i maslinike koji ih okružuju: to je seosko naslijeđe koje bi moglo i nestati jer nema nasljednika, pa ga je stoga valjalo dokumentirati upornom i mudrom pozornošću."²³

Istarski kažuni, kao ni dalmatinske – pa i bračke – bunje, nisu bili, niti su danas namijenjeni stanovanju, nego ih seljaci i pastiri povremeno koriste. Kružnog su – rijetko četvrtastog – zida što omeđuje jednu malenu prostoriju, a krov je izveden u obliku pseudokupole oblikom stošca; obično bez vrata i prozora. U navedenoj studijskoj knjizi obuhvaćeno je oko 3000 kažuna jugozapadnog dijela Istre, najvećim brojem oko Vodnjana, zatim na poljima oko Fažana, Peroja, Bala, Rovinja, Kanfanara, Svetvinčenta, Žminja i Barkana, a rjeđe u istočnom dijelu poluotoka u području Raškog zaljeva.

Većina je istarskih kažuna građena u devetnaestom i u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća, ali su njihovi izvori i tragovi mnogo stariji.

Istarski su *kažuni* odreda razvijenijeg oblika nego bračke i ostale dalmatinske bunje, pa stoje između naših *bunja* i apuljskih *trulla*. Razlika između kažuna i bunja rjeđe je u veličini nego u krovnom pokrovu, što je očigledno na prvi pogled. Osim što imaju unutrašnji kupolasti svod od kamenih ploča kao i bunje, nad njim je manji sloj sitnog kamena za opterećenje tih ploča, a preko njega drugi koncentrično slaganih kamenih ploča, kao krovni pokrov za odvođenje kiše. Time im je krov građen sustavom ostalih tradicionalnih mediteranskih, pa i naših starijih primorskih kamenih krovova kuća i kućica, tek što nije na dvije ili četiri ravne pravokutne "vode", nego tvori oblik stošca. U tom golemom mnoštvu istarskih kažuna nema ih bez tog popločanog krovnog pokrivača. Napomenimo da su i u ostalim mediteranskim zemljama takve kružne građevine pokrivene pločastim krovom. Ipak ih ima i bez tog gornjeg sloja ploča u Abruzzima u Italiji i na grčkim otocima Dodekaneza: na Zakynthosu i Kefalliniji, a dalmatinskim su bunjama, bez gornjeg pokrivača, srodne i poljske kućice u tršćanskom krasu.²⁴ Kućice poput kažuna u Sloveniji, u okolici Divače i Dekana, nazivaju *hiške*, *hišice*, *koče*; na otoku Cresu *kućice*, a na Krku, u okolici Baške, granjem pokrivene kamene kružne torove *mošune*. *Kažune* pravokutnog oblika srećemo na Cresu i u zaleđu Rijeke.

Rekli smo da je glavno područje bunja, a ne više kažuna, u šibenskom kopnenom zaleđu, ali ne daleko od obale. Ćiril Iveković je 1925. pisao da ih u okolici Šibenika ima na tisuće.²⁵

Bračkim su bunjama najbliže – oblikom i udaljenošću – one na otoku Hvaru, gdje ih zovu *trimi* ili *trini*. Ima ih po cijelom otoku, a najviše na visoravnima. Nalaze se osamljeni u poljima, odvojeni ili uklopljeni u ogradne zidove, a katkada i u selima, u sklopu dvorišta, što je u drugim područjima u nas vrlo rijetko.²⁶

U polju između Jelse i Svirača postoji sklop od četiri međusobno povezana trima okružena zajedničkim dvorišnim suhozidom, a bio je, iznimno, namijenjen stanovanju.²⁷ Niko Duboković je pisao o pastirskom stanu na Rašniku kod Vrbanja i o drugim hvarskim trimima.²⁸

Bunje na otoku Braču – ili *kućice*, kako ih tu seljaci zovu – nisu razvijenog oblika poput istarskih *kažuna*, a pogotovo ne poput puljskih *trulla*, ali svojim jednostavnim oblikom kao da su još više povezane s drevnom tradicijom što seže nekoliko tisuća godina unatrag, u daleka pretpovijesna vremena, kada se prvi lovac, stočar ili zemljoradnik, poput ovog novovijekog, našao u polju bez građevnog alata i materijala, a bio mu je potreban stalni ili privremeni zaklon od kiše, zime i ljetne žege, kao zaklon za sebe, svoje životinje i poljske plodine.

Bračka bunja kod Škripa

egipatskih piramida ili srednjovjekovnih katedrala, i pored svoje krajnje neuglednosti. Konačno, to je jedina građevina koja je, u najčešće neizmijenjenom obliku, preživjela tisuće godina, istog oblika, iste tehnike gradnje, istog građevnog stila. To je prva građevina koju je svojim rukama podigao pračovjek izišavši iz dotadašnjeg pećinskog boravišta, ali kojom se i danas koristi poljoprivrednik koji se do nje možda doveze suvremenim automobilom ili traktorom. Njezina je jednostavna, elementarna dovitljivost savršena, euklidovski jasna, određena i nepromjenjiva.

Bunja je toliko jednostavna, elementarna građevina, da je priprosti čovjek, bez graditeljske spreme, može sagraditi u nekoliko dana, bez ikakvog alata, osim najjednostavnije poluge ili pijuka (krampa) i bez ikakvog dovezenog ili obrađivanog građevnog materijala, ali uz dobru mjeru dovitljivosti. Redovito se gradi od neobrađenog nevelikog kamena oko nje ili vađenog iz zemlje tijekom krčenja i obrađivanja polja. Pločasto kamenje svoda jednako se kopa iz prirodnih slojevitih naslaga. Jedinu nešto duži kamen, jednako neobrađen, koristio se kao nadvratnik. Sagraditi i manju nadsvođenu građevinu u kojoj se može stanovati, bez posebnog alata, bez drvenih greda, bez ikakva vapnenog ili cementnog veziva i bez obrade kamena, a da ta malena ali u biti monumentalna građevina može i stoljećima odolijevati vremenu i nevremenu i štiti čovjeka, stoku ili njegove poljske proizvode – to je zaista genijalno čovjekovo dostignuće.

Ni na Braču bunje nisu građene u naseobinama, nego osamljene u poljima, što dokazuje da su rijetko korištene za život u njima, nego za zaklon poljoprivrednika ili pastira, ili za pohranu njihovih alata i plodina.

Ima nečeg elementarnog, pa i simboličnog, u malenoj osebujnoj građevini bunje. Kolikogod dimenzijama malena, a tehnikom gradnje jednostavna, ipak predstavlja jedan od osnovnih spomenika građevinarstva kojim bi morale početi sve povijesti arhitekture. Odnos čovjeka i gradnje, građevnog materijala i oblika, namjene i čovjekova života i rada, pridaju joj značajke stanovite monumentalnosti. Ona ima elementarnu građevinsku simboliku poput

Otok Brač obiluje bunjama najranijeg i najjednostavnijeg oblika, stoga baš tim svojim praiskonskim elementarnim oblicima posebno i privlače pozornost. Ima više stotina malenih bunja razasutih po poljima, vinogradima, maslinicima, osobito zapadnog dijela otoka, uglavnom izvan naselja. Grade se obično na rubu obradivog polja, katkada u sklopu kamenih gomila, s vratima obično prema od vjetra i kiše zaštićenijem zapadu.

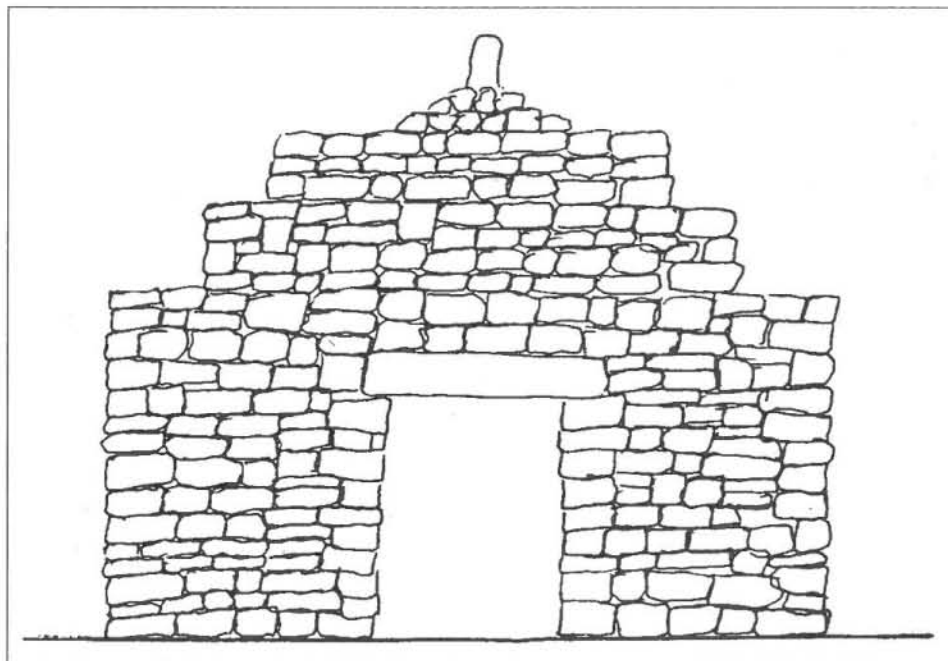
O rasprostranjenosti bračkih bunja pisao je Andre Jutronić prije pedeset godina:

“Bunja ima po čitavom sjevernom i zapadnom Braču, ali ih je sve manje što se više približavamo istoku. Na sjeveroistoku ih ima od Povalja prema Novom Selu, a na jugu samo uz zapadni dio južne obale, dok je na jugoistoku po koja u Čobaniji. Vjerojatno ih može biti na čitavome Braču nekoliko stotina. Nema nijedne bunje u okolini Sumartina gdje se stanovništvo doselilo od 1645. godine.²⁹

Starost najvećeg broja bračkih bunja možemo ustanoviti: građene su u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća i u početku dvadesetoga, kada se krčio svaki komad zemlje na kojemu se mogla saditi loza, jer je potražnja za našim vinom, kada je filoksera uništila talijanske i francuske vinograde, bila golema. Širenjem filoksere i u nas uoči, u vrijeme i nakon Prvog svjetskog rata, zapuštanjem vinograda i iseljavanjem otočana u Ameriku, prestala je i potreba gradnje i bračkih bunja.

Sustav gradnje bunje, uglavnom one bračkog, hvarskog i šibenskog područja, veoma je originalan, upravo genijalno jednostavno dovitljiv. To je manja okrugla građevina, visine oko 2 metra, zidova debelih oko 0,5 m, od usuhu sлагanog neobrađenog kamena iz neposredne okoline, unutrašnjeg promjera oko 2 m. Vrata su niska, bez dovratnikâ, s dužim kamenom nadvratnikom, pa se valja sagnuti da se uđe, a nemaju vratnice, osim ako služe za zatvaranje stoke. Prozora nemaju, ali se prostori zrače kroz same zidove. Nekoliko prikladnih kamenova služi za sjedenje, jer se u manjim bunjama često ni ne može stajati na nogama. Rjeđe na vrhu imaju otvor zaštićen većom pločom, pogotovo ako se u bunji loži. U zidu je često niša, *ponara*, za odlaganje predmeta ili hrane.

Najveća poznata mi bračka bunja je kod Škripa, visoka 4 m, a široka 3,5 m. Tri bunje veće od ostalih na zapadnom dijelu Brača su jedna između Donjeg Humca i Supetra na području Brišća ili Baljenika, sjeverno od gostionice “Turanj” (polje Perića), visine 3,5 m, unutrašnje širine 4-5 m, s uklesanom godinom gradnje 1864; druga između Ložišća i kamenoga mosta kod Stomorice, visine 4 m, unutrašnje širine 3,5 m, na posjedu Marka Sapunara; treća u predjelu Junčeravni, na posjedu Mate Bradašića, visine 2,30 m, vanjske širine 3,20 m, a unutrašnje 1,4 do 1,6 m.

Pročelje bračke bunje

Najoriginalnija, upravo zadivljujuće dovitljiva, je izgradnja krova, odnosno svoda, bez greda i veziva. Na kružni zid postavlja se red ploča nađenih u prirodi, bez obrade, tako da 2/3 ili 3/4 ploče leži na zidu, a kraći dio strši kao svod prostorije. Na dio koji leži na zidu postavlja se manje kamenje kao uteg. Zatim se jednako tako na taj red postavlja drugi, zatim treći, uvijek s manjim isturenim dijelom i s kamenjem (obično stepenasto slaganim) kao protuuteg. Na vrhu se postavlja veći kamen, ili ploča na dva kamena kao zračnik i odvod dima. Kada kiša pada, probija se kroz gornje slojeve naslaganog kamenja, ali zatim klizi iznad donjih ploča (koje iznutra tvore polukuglasti ili konusni strop) i ulazi u debele zidove bunje, ne prodirući u unutrašnjost.

Izvorna domišljatost graditelja bunja, od onih pretpovijesnih do suvremenih, je u jedinstvenoj konstrukciji spoja zidova i kupole krova bez, u arhitekturi svih vremena i naroda, primjene trompa i pandantiva, kojima se inače omogućava spoj zidova i kupolnog svoda. To je najjednostavnije, ali ujedno i najgenijalnije rješenje nadsvođenja prostorije. Proučavatelj našeg pučkog graditeljstva Aleksandar Freudenberg ustvrdio je u svojoj knjizi *Kako narod gradi*:

“Taj, na oko primitivan način gradnje, krije neke upravo genijalno jednostavne konstruktivne sastave.”³⁰

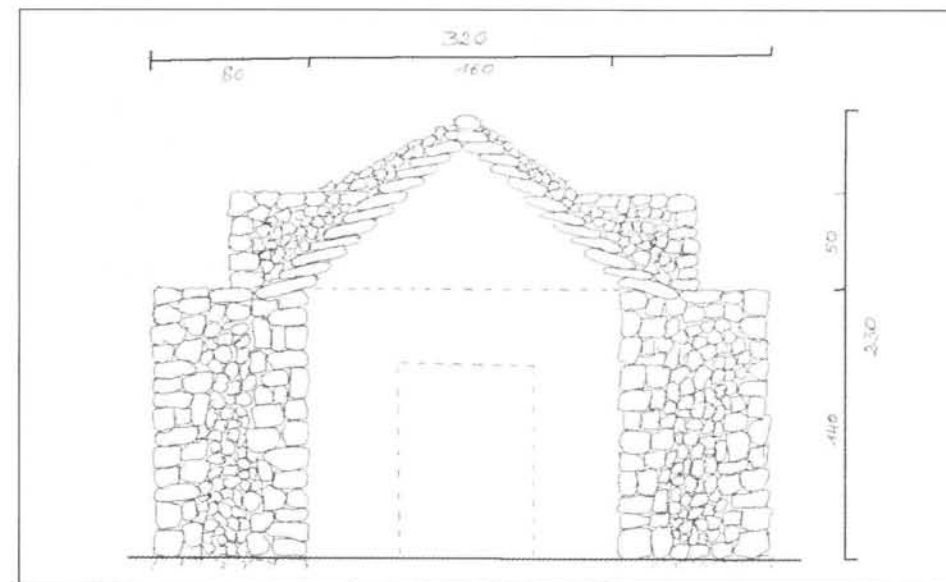
Osnovna razlika, dakle, između bračkih bunja i istarskih kažuna je u krovnom pokrovu. U prvima voda prodire kroz sloj manjeg prstenasto i stepenasto naslaganog kamenja do pločastog “stropa”, po kojemu klizi u sredinu debelog zida, koja se sredina sastoji od sitnog kamenja, i tako ne ulazi u prostoriju. U kažunima voda klizi po vanjskim pokrivnim pločama koje malo prelaze preko ruba zidova i tako voda ni ne ulazi u zidove.

Bračke su bunje građene sa stepenastim prstenima manjeg kamenja koje pritišće ploče stropa, obično s jednom do dvije stepenice, ali je danas na većem broju bunja to kamenje urušeno, pa predstavlja tek stožastu hrpu. Na nekima, obično pravilnijim i razmjerno većim bunjama postavljen je na vrhu tog krova veći kamen, kao ukras.

Dok se nadvratnici obvezno sastoje od jednog većeg dužeg kamena, dovratnici su od više pravilnije oblikovanog kamenja.

Inače je obilnoj gradnji bunja na Braču pogodovalo i obilje pločastog kamena koji se površinski lako kopa, u vodoravnim slojevima različite debljine, najviše na Vidovoj gori i u predjelima oko Pražnica i Gornjeg Humca. Te kamene ploče, koje mogu biti vrlo tanke i lagane, nije uopće potrebno obrađivati, ili tek minimalno, a njima su se nekada pokrivalo gotovo sve kuće na otoku.

Spomenimo da je seljak ili stočar često gradio bunju pod nekim krošnjastim stabom, ili je do nje sadio stablo, da bi ona ili prostor pred njom bili u hladu.

Presjek bračke bunje

Pri tome se nameće pitanje, zašto graditelji dalmatinskih bunja, pa i ovih bračkih, nisu prvi, najširi krug ploča krova-stropa još pola metra nastavili prema vani i njime izišli preko vanjskog ruba zida. Za gornji krovni pokrov, kao u istarskim kašunima, trebalo je dvostruko više kamenih ploča i vještije gradnje, a suha se prostorija dobila i jednostavnijom gradnjom bunje, pa je shvatljivo što taj način gradnje nisu primijenili, nego su se kruto tradicionalno držali davno uobičajenog načina gradnje, ali produženjem prstena stropa izvan vanjskog zida bunje ipak bi još bolje zaštitili prostoriju, barem od vlage koja je kroz zidove ipak mogla prodrijeti u unutrašnjost bunje. Obrazloženje možemo naći jedino u činjenici da ove malene bunje – za razliku od nekih nešto većih istarskih kašuna, a pogotovo od većine velikih puljiških *trulla* – nisu uopće služile za stalni boravak, nego tek za privremeno sklonište, gdje je bilo glavno da ljudi, stoka i plodine tek privremeno ostanu suhi i zaštićeni od zime, vjetra i žege.

Iako su sve bunje uglavnom istog tipa, mogu se međusobno donekle razlikovati oblikom kružnog zida, koji je mogao biti pravilan ili npravilan, i kamenog stropa, odnosno nasipa nad njim, koji se redovito sastoji od četiri prstena manjeg kamenja, ali može biti i manje. U velikom broju bračkih bunja taj je prstenasti nasip urušen, pa kamenje na pokrovu ne tvori stepenice, nego gomilu sitnog kamenja, zbog čega se te bunje viđene iz daljine pričinjavaju običnim poljskim kamenim gomilama.

Andre Jutronić je podijelio bračke bunje u četiri tipa:

1. Konusne, manje. Ulazi se pogureno. Ne može se stajati uspravno. Obično su uz ogradni zid ili gomilu. To je najjednostavniji tip.

2. Cilindrične bunje s konusnim pokrovom. Najbrojnije su, ali različite veličine i širine. U njima se obično može stajati uspravno, ali se ulazi pognuto.

3. Cilindrične bunje konusnog pokrova s prstenovima. Najveće su i najšire, sa širokim rasponom krovništa. Pokrivaju se etapno, dograđujući prstenove ploča, dva ili više, već prema rasponu. Stoga donji dio pokrova, između dva prstena, ima izgled krnjeg plitkog konusa, a tek je gornji pravi i puni stožac.

4. Nepravilne bunje su nepravilnog, obično ovalnog tlocrta, ili nepravilnog četvorkuta. To je rijedak tip nastao zbog neprikladnog terena ili zbog nevjeste gradnje. Pokrov je konusni.³¹

Danas još malo koji stariji otočanin znade pravilno sagraditi tradicionalnu bunju. Čak kada rade minijaturne suvenire bunja, ili ih slikaju, čine temeljnu grešku pokrivajući ih pločastim krovom, poput kašuna, a ne poput bunja. U poljima, ako im ustreba a nemaju bunju, grade kućice od cementnih bloketa, najčešće prekrivenih salonitnim pločama

– što se nikako ne uklapa u slikoviti okoliš, kako se tradicionalne kamene bunje uklapaju.

U pomanjkanju izvornog svjedočanstva s Brača navest ćemo opis gradnje istarskog kašuna jednog osamdesetgodisnjeg Istranina 1984. godine, jer je sustav gradnje, osim krovnog pokrova, jednak:

“Valjalo je pronaći neko mjesto u *bonaci* (zavjetrini) sa kojega se pruža pogled na cijelo polje. Nakon izbora odgovarajućeg mjesta budućeg *kašuna*, očišćeno je zemljište. Kamenje koje je prikupljeno tijekom poljskih radova (posebno kada se sadila vinova loza jer je zemlju valjalo duboko kopati) složeno je u hrpe ovisno o budućoj namjeni (na primjer: na jednom mjestu je bilo kamenje koje se koristilo za zid *kašuna*; na drugom je bilo sitno kamenje koje se umetalo između krupnijeg kamenja; na odvojenom mjestu bile su i *škrile*, različite kamene ploče, itd. Potom su, pomoću konopa i dva štapa koji su poslužili kao šestar označeni vanjski i unutrašnji krugovi, međusobno udaljeni oko 95 cm. Zatim je motikom, unutar kruga zemlja očišćena sve do stijene i ostavljen otvor širine 60-80 cm za vrata koja su uvijek okrenuta prema zapadu gdje ne puše bura, dok se zemlja i sitnije kamenje odvozilo. Nakon toga, krupniji kamen sagan je uz rub vanjskog temeljnog kruga, a šupljine između vanjskog i unutrašnjeg reda popunjavane su sitnom kamenom građom ili malo većim kamenjem. Na visinu od oko 80-90 cm iznad ulaza postavljen je nadvratnik, velik kamen, nešto širi od vrata i kameni dovratnici. Kamenje je dalje podizano do *cinturina* (visokog oko 120 cm) – prijelaza zida između podnožja i krova, a zatim se škrilama (pločama) počeo slagati pokrov.”

Daljnji opis gradnje krova kašuna različit je od onoga bunje.

“... Na ponekim su se kašunima, tijekom izgradnje zida, ostavljali otvori, tzv. *špije*, kroz koje se moglo vidjeti cijelo polje. Često su špije okrenute prema ulazu u polje kako bi se i u sjedećem položaju moglo zapaziti da li netko dolazi. Osim špija gradili su se i lažni prozorčići ili niše koji su služili za odlaganje raznih predmeta, primjerice poljoprivrednog alata. Tako se, nakon dugotrajnog rada, *kašun* napokon završavao, a nakon toga su unutra postavljane kamene klupe, krupno kamenje – koje je služilo za sjedenje, a u nekim kašunima se nalazilo i ognjište – *voganj* te drvo i slama koje je zatim seljak koristio.”³²

Za razliku od drugih seoskih kuća na otoku, koje su zidali majstori zidari ili barem priučeni seljaci vješti zidanju, bunje su redovito podizali sami vlasnici tih polja, kao i ogradne zidove i gomile. I dok se seoska kuća, povećanjem obitelji, mogla dozidati, obično prvim katom nad prvotnom prizemnicom, dozidavanje bunje nije bilo moguće.

Vrata (bez vratnica) i bračkih bunja okrenuta su prema zapadu, jer s istoka najčešće stižu kiše, s juga južine i pljuski, a sa sjevera zimi

vjetar i hladnoća. Ako nije bilo moguće otvoriti vrata prema zapadu, obično zbog položaja bunje uz kamenu ogradu, podizao se pred njom kraći ogradni zid, tvoreći maleno predvorje. Takvo maleno ograđeno predvorje imaju i neke bunje s vratima prema zapadu, radi bolje zaštite ulaza od kiše, jer uvijek su bile bez vratnica. Katkada su uz bunje građeni i naplavi za kišnicu i manje cisterne za vodu potrebnu u polju, najčešće radi spravljanja modre galice za prskanje vinove loze. Ponekad su bunje uklopljene u veće gomile.

Naglasimo još jednom veliki doprinos naoko jednostavnih i malenih bunja izvornom bračkom krajoliku, jer je taj krajolik rezultat prirode i ljudskog rada u njoj, u prošlosti i sadašnjosti. Time se *prirodni krajolik* pretvara u *kulturni krajolik*, u *humani krajolik*, bilo ratarske ili stočarske namjene.

Shvatljivo je da čovjek, pogotovo suvremeni čovjek mehanizirane i industrijalizirane civilizacije, mijenjanjem načina življenja i rada mijenja i krajolik, područje svoga života i rada, a često nepotrebno, i područja izvan svoga djelovanja. U urbanim naseljima, nažalost ni onima seoskim, nije više moguće u cijelosti zadržati stare vrednote, ali je to lakše u krajoliku, gdje su ljudski zahvati manji. No, da bi se sačuvale neke prirodne i tradicionalne vrednote potrebno ih je prvo upoznati i vrednovati, shvatiti ih ne kao smetnju i kočnicu suvremenog života i rada, nego kao doprinos, ako ne uvijek praktičnom životu i radu, a to kulturnom području života i baštine na kojoj ipak počiva naša suvremenost, pogotovo ako je ta baština toliko bogata, osebujna i vrijedna, kao u našim krajevima, a naročito na našim otocima poput Brača.

Na povijesnu i graditeljsku vrijednost bračkih bunja upozorio je povjesničar i geograf Brača Andre Jutrović, a s istim ciljem da otočane upozorim na potrebu očuvanja tih poljskih bunja od rušenja i zamjene bezličnim tvorničkim kućicama, pisao sam o bračkim bunjama u regionalnom časopisu i u monografiji Brača.³³

Ovaj kraći rad može tek upozoriti širu javnost i znanstvene ustanove i djelatnike na nužnost sustavnog registriranja i graditeljskog snimanja i proučavanja svih bunja razasutih po širokom području otoka, što meni samome nije bilo moguće. Potrebno je obaviti takvu znanstvenu obradu kao što ju je izvela stručna grupa u Istri, registrirajući i obrađujući tamošnje kašune i objavivši to u izvanredno iscrpnoj i doličnoj publikaciji.³⁴

Završio bih ovaj kratki pregled bunja stihovima istaknutog bračkoj pjesnika Stjepana Pulišelića, iz njegove pjesme *Gomile*:

Puste su broške gomile
Jedne se uz druge zbile
Deboto su svu zemlju prkrile.

Vidičeš i take gomile
U kojima su ugrojeni
Kućice i petrini
Di se judi skriju
Kad se za lavura
Nogli dažji sliju
Dojdu neverini.³⁵

BILJEŠKE:

1. D. Kečkemet: Bračke gomile, meje, zidi, puti. Bračka crkva, Supetar, XIX/2 (39), 1997., str. 13.
2. P. Skok: Bunja. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb 1971., I, str. 237.
3. P. Šimunović: Toponimija otoka Brača. Supetar 1972., str. 225.
4. A. Jutrović: Bunje i druge poljske kućice i skloništa na Braču. Glasnik srpskog geografskog društva, Beograd, XXVIII/1948., br. 1, str. 48.
5. A. Jutrović: Tipovi poljskih kućica (bunja) na otoku Braču. Čovjek i prostor, Zagreb, II/40, 1. X. 1955., str. 2.
6. D. Vrsalović: Kulturni spomenici Brača. Supetar 1960., str. 59.
7. M. Miličić: Nepoznata Dalmacija. Čovjek i prostor, I/4, Zagreb 1954., str. 4-5.
8. Č. M. Iveković: Bunje, čemer, poljarice. Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925., str. 414.
9. M. Gušić: Napomene uz bunje u Dalmaciji. Narodno stvaralaštvo – folklor. 42-43, Beograd 1972., str. 11-20; Š. Batović i P. Oštrić: Tragovi ilirske kulturne baštine u narodnoj kulturi našeg primorskog područja. ANU BiH, Sarajevo 1969., str. 245-278.
10. M. Suić: Antički grad na istočnom Jadranu. Zagreb 1976., str. 78-79.
11. J. Kovačić: "Ulica bunja" u Hvaru. Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara, XXVIII/162, Hvar 1994., str. 79-80.
12. J. Kale: Je li se u neolitiku stanovalo u bunjama? U: Područje Šibenske županije od pretpovijesti do srednjega vijeka. Zagreb 1998., str. 75-82; Isti: Sklop bunja u Samogradu na otoku Žirju. Žirajski libar, 1, Šibenik-Žirje, 1994., str. 221-246.
13. Č. M. Iveković, nav. dj., str. 417.
14. Isto, str. 426-429; R. Ivančević: Genius loci Croatiae. Čovjek i prostor, Zagreb 1992., 1-2, str. 13-20.
15. B. N. Nestorović: Arhitektura starog veka. Beograd 1952., str. 261, 263-264, 403-404, 433.
16. C. Donato: Privremena skloništa: "kašuni". U: Kamena zdanja i krajolici središnje i južne Istre. "Kašuni". Inventar za povijesno pamćenje. Priredio Luciano Lago. Pula 1996., str. 113-114.
17. Kamena zdanja..., nav. dj., str. 150.
18. C. Donato, nav. dj., str. 155-172.
19. L. Bocarić: Trullo. Enciklopedija likovnih umjetnosti, 4, Zagreb 1966., str. 460; A. Freudreich: Kako narod gradi. Zagreb 1972., str. 183-184; R. Findrik: Italijanski trulli i analogije sa primorskim bunjama. Zbornik zaštite spomenika kulture, 18, Beograd 1967., str. 57-74.

20. T. Stepinac-Fabijanić: Kažuni, kažete, hiške, kočee... Zgodovinske vsporednice slovenske in hrvaške etnologije, 3, Ljubljana 1987., str. 89-101.
21. T. Vergerio: Nova kartografija kažuna za upoznavanje, istraživanje i vrednovanje teritorija. U: Kamena zdanja..., nav. dj., str. 186.
22. Kamena zdanja..., nav. dj.
23. Isto, str. 28.
24. Isto, str. 122-123, 128, 172, 376.
25. Č. M. Iveković, nav. dj., str. 414.
26. J. Gamulin: Oblici narodnog graditeljstva na Hvaru. Centar za zaštitu kulturne baštine komune hvarske, br. 18, Hvar 1983., str. 17; A. Freudreich: Kako narod gradi, Zagreb 1972., str. 175.
27. P. Skrivanelli: Prilog poznavanju trina na otoku Hvaru. U: Zapisi o zavičaju, 5, Jelsa 1978., str. 26-34.
28. N. Duboković Nadalini: Nekoliko riječi o našim trinima. Bilten Historijskog arhiva, 2, Hvar 1960.
29. A. Jutronic: Bunje..., nav. dj., str. 45-46.
30. A. Freudreich, nav. dj., str. 182.
31. A. Jutronic: Tipovi..., nav. dj., str. 2.
32. Kamena zdanja..., nav. dj., str. 130-131.
33. A. Jutronic: Bunje..., nav. dj.; isti: Tipovi poljskih kućica..., nav. dj.; D. Kečkemet: Bračke bunje, Bračka crkva, XVII/2(35), Supetar 1995., str. 18; isti: Brač. Vodič kroz povijest i kulturnu baštinu, Supetar 1998., str. 152-153.
34. Kamena zdanja i krajolici središnje i južne Istre. "Kažuni", nav. dj.
35. S. Pulišelić: Glos sa škrop. Zagreb 1973., str. 15, 18.

Duško Kečkemet: Bračke bunje. Supetar 2000.

MODERNA ARHITEKTURA U DALMACIJI

Govorimo li o arhitekturi između dva rata, mislim da moramo pojam "moderne arhitekture" shvatiti uvjetno, jer on nije kao takav ni potpuno određen ni općenito prihvaćen. Suvremen je svaki likovni pravac početka dvadesetog stoljeća, tj. simbolizam u književnosti, a secesija u likovnoj umjetnosti i u arhitekturi ("Modern Style" u Engleskoj i Americi). Shvatimo li modernu arhitekturu kao onu koja se suprotstavlja povijesnoj arhitekturi devetnaestoga stoljeća, onda je i secesijska arhitektura izrazito moderna.

Smatramo li modernom arhitekturom onu funkcionalističku ili racionalnu (Dorfles) arhitekturu, koja se danas (1976) općenito razvila u svijetu (što je zacijelo i namjera organizatora ovoga zbornika hrvatske arhitekture između dva rata), tj. arhitekturu koja odbacuje svaku tradiciju i svaki ukras kao konzervativne elemente, razvijajući se na zasada ma Le Corbusiera, Gropiusa ili čak Mies van der Rohea, moramo i tu definiciju uzeti s rezervom, jer ne možemo svaki internacionalizam i prekid s tradicijom smatrati u načelu naprednim i modernim, a znamo da su elementi lokalne tradicije prisutni i u djelima najvećih suvremenih arhitekata, dapače, da pozitivna uloga tradicije postaje sve aktualnija i priznatija i u našoj suvremenoj umjetnosti.

Ističem to u ovom svom kratkom pregledu arhitekture između dva rata u Dalmaciji, jer je taj problem (i sukob) avangardnoga i međunarodnog funkcionalizma i arhitekture koja se prilagođuje prošlosti i ambijentu osnovni problem (i sukob), mnogo aktualniji i uočljiviji u povijesnim dalmatinskim urbanim ambijentima nego u većim suvremenim gradovima, kao što su npr. Zagreb ili Beograd.

Stoga bi se cijelo ovo poglavlje moglo nazvati "Između avangarde i tradicije" a da nijedan od tih dvaju pojmova ne bude shvaćen kao pozitivan ni kao negativan.

"Pseudohistorijska arhitektura" devetnaestoga stoljeća ostavila je u Dalmaciji mnogo toga, sve do njezinih posljednjih zakašnjelih proizvoda: neogotičke škole i sudske zgrade u Trogiru, građenih uoči Prvoga rata, koje su tada općenito bile kritizirane.

BIBLIOTEKA
VJEČNI SPLIT

Knjiga 5

Duško Kečkemet
KULTURNA I UMJETNIČKA
BAŠTINA U DALMACIJI

Izabrani radovi
II

Urednik
Marin Kuzmić

Za nakladnika
Lidija Šare

Nakladnik i tisak
MARJAN TISAK d.o.o.

Na omotu:

Gradski trg, ranije "Trg sv. Lovre" (Francesco Bartolozzi, grafika rađena po crtežu Charlesa Louisa Clerisscaua 1757. godine). Ističu se kula Dioklecijanove palače, zgrada Straže, sredonjovjekovna kula i Željezna vrata Palače. Da bi se naglasili klasični ostaci Dioklecijanove palače, ostale građevine na slici su izostavljene. Na trgu je štandarac za zastavu. Na podiju jedan "šarlatan" prodaje ljekovite i ljubavne vodice, a možda i vadi zube

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Sveučilišna knjižnica u Splitu

UDK 930.85(497.5-3 Dalmacija)

KEČKEMET, Duško

Kulturna i umjetnička baština u Dalmaciji : izabrani radovi / Duško Kečkemet. - Split : Marjan tisak, 2004. - 2 sv. : ilustr. ; 24 cm. - (Biblioteka Vječni Split ; 4; 5)

Bibliografija.

ISBN 953-214-125-1 (cjelina)

Dio 2, - 432 str.

ISBN 953-214-127-8 (Dio 2)

ISBN 953-214-125-1 (cjelina)

DUŠKO KEČKEMET

KULTURNA I UMJETNIČKA BAŠTINA U DALMACIJI

IZABRANI RADOVI

II

SPLIT, 2004.

 MARJAN TISAK